

Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра педагогіки

ПРОГРАМА
СПЕЦКУРСУ
„ОРГАНІЗАЦІЯ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ”
(для студентів природничо-географічних факультетів
педагогічних університетів)

Кривий Ріг
2006

УДК 378.147: 908 (07)
ББК 74 264 + 26. 891

Б 81

Програма спецкурсу „Організація краєзнавчої роботи в школі”

Методичні рекомендації

Укладач: асистент кафедри педагогіки Бондаренко О.В. – Кривий Ріг:
КДПУ, 2006. – 60 с.

Методичні рекомендації побудовані за модульно-блочним принципом структурування спецкурсу. Вони містять тематичний план, зміст лекційних і лабораторно-практичних занять, список літератури, завдання для самостійного опрацювання, орієнтовні завдання для різних видів практики, перелік тем курсових і науково-дослідних робіт, додатки.

Призначені для викладачів та студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів.

Рецензенти:

к.п.н., доцент кафедри педагогіки КДПУ Морозов В.В.

к.п.н., доцент кафедри педагогіки КДПУ Білоус О.С.

Затверджено засіданням кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету: (протокол № 1 від 30 серпня 2006 року)

ВСТУП

Спецкурс „Організація краєзнавчої роботи в школі” – важлива складова загальної системи спеціальної та психолого-педагогічної підготовки студентів природничо-географічних факультетів педагогічних університетів.

Метою спецкурсу є формування готовності студентів природничо-географічних факультетів до краєзнавчої роботи з учнями.

Основні завдання спецкурсу: виховання любові та інтересу до рідного краю, усвідомлення його універсальної цінності та професійної значущості краєзнавчої роботи в умовах розвитку національної школи; засвоєння майбутніми учителями теоретичних основ шкільного краєзнавства; підсилення практичної спрямованості підготовки студентів до краєзнавчої роботи з школярами різних вікових груп, оволодіння студентами методикою дослідження рідного краю; набуття професійно необхідних особистісних рис шляхом проведення лекційних і лабораторних занять, виконання самостійних робіт та проходження польової та навчально-виробничої практики.

Під поняттям „рідний край” розуміємо територію адміністративної одиниці, яка вивчається шляхом знайомства з краєзнавчою літературою, картографічним матеріалом, а також безпосередніх спостережень і досліджень під час походів, екскурсій, польової практики; а терміном „своя місцевість” позначаємо територію, яка доступна для безпосереднього спостереження під час урочної та позакласної роботи в межах навчального закладу в радіусі 5–7 км. Під час навчання у ВНЗ межі рідного краю повинні розширюватися. Необхідно готувати майбутніх учителів до педагогічної діяльності не тільки в тих місцях, де вони проживають, а й у тих, де навчаються, та в регіонах подальшої роботи після закінчення ВНЗ.

Цей спецкурс носить міжпредметний характер, оскільки передбачає використання знань інших дисциплін та результатів польової та педагогічної практики.

У результаті вивчення спецкурсу „Організація краєзнавчої роботи в школі” студенти повинні **знати**:

- основи різноманітних фактичних знань про рідний край;
- історію розвитку та сучасні аспекти становлення краєзнавства;
- різноманітність підходів вчених до даної проблеми;
- зміст понять „шкільне краєзнавство”, „краєзнавчий принцип”, „краєзнавчий підхід”, „краєзнавча робота” тощо;
- мету та завдання шкільного краєзнавства;
- положення основних нормативних документів, у яких відображено зміст сучасної системи освіти та організації краєзнавчої роботи;
- особливості організації роботи по вивченню рідного краю з різними віковими групами школярів;
- методика краєзнавчої роботи;
- краєзнавчий зміст діючих шкільних програм і навчальних посібників.

Уміти:

- цікаво, послідовно й образно викладати зміст навчальних предметів на основі реалізації краєзнавчого принципу та з урахуванням індивідуально-вікових особливостей і життєвого досвіду учнів;
- виховувати любов до рідної землі та свого народу;
- розвивати пізнавальний інтерес до культурно-історичного та соціально-економічного життя рідного краю;
- формувати цілісну систему загальнонаукових, краєзнавчих знань і понять під час викладання предметів природничого циклу;
- планувати й організовувати роботу школярів з різноманітними краєзнавчими джерелами;
- організовувати й проводити різноманітну діяльність з дослідження рідного краю;
- формувати навички природоохоронної діяльності та екологічну культуру учнів;
- доцільно використовувати в урочний та позаурочний час форми, методи та прийоми краєзнавчої роботи;
- здійснювати всебічний гармонійний розвиток учнів і зміцнення їх

здоров'я шляхом проведення цікавої та різноманітної за змістом краєзнавчої діяльності, народно-краєзнавчих заходів, туристських походів і експедицій рідним краєм;

- залучати школярів до життя найближчого соціокультурного оточення та країни в цілому;

- впливати на емоційно-вольову та розумову сфери учнів за допомогою краєзнавчого матеріалу та різноманітних форм і методів краєзнавчої роботи;

- прищеплювати підростаючому поколінню шанобливе ставлення до спадщини, народних традицій і звичаїв;

- аналізувати соціально-економічні та культурні явища та процеси регіону та держави в цілому та передавати набуті краєзнавчі знання підростаючому поколінню.

Набути навичок:

- працювати з різними джерелами краєзнавчої інформації;
- складання планів-конспектів уроків і методичних розробок виховних заходів краєзнавчого змісту, проводити факультативні заняття та гуртки.

Ознайомитись:

- з історією краєзнавчої освіти у різних країнах світу.

В основу навчальних занять були покладені такі **підходи:**

- культурологічний, що допомагає осмислити універсальну цінність рідного краю, відчутти органічний зв'язок з його історією та усвідомити власну причетність до життя Малої Батьківщини;

- особистісно-орієнтований, що забезпечує кожному студентові максимальне врахування його можливостей, орієнтацію на його індивідуальність, неповторність, розвиток здібностей майбутнього фахівця у постановці цілей і прогнозуванні результату діяльності, самовдосконалення, саморегуляції та рефлексії;

- імітаційно-ігровий, що дозволяє через систему взаємопов'язаних понять імітації та гри, принципів і способів імітаційно-ігрових дій забезпечити процес професійного становлення особистості, самоствердження, самовираження та

саморозвитку професійної індивідуальності майбутніх педагогів;

- діалогічний, що передбачає забезпечення рівноправних стосунків у системі „викладач – студент” на основі педагогічної взаємодії, співпраці, співтворчості, емоційну відкритість і довіру.

Ефективність процесу формування готовності майбутніх фахівців до краєзнавчої роботи забезпечується структурно чіткою та змістовною організацією навчально-виховної роботи у вищій школі, яка передбачає органічну єдність різних форм навчання, логічний взаємозв'язок лекційних, лабораторних, практичних і самостійних видів занять, їх співвідношення з педагогічною практикою та позааудиторною роботою.

Загальний обсяг спецкурсу складає 54 години (1,5 кредиту). З них на лекції відведено 16 годин (0,5 кредиту), на лабораторні заняття 26 годин (0,7 кредиту), на самостійну роботу – 12 годин (0,3 кредиту). Лекційний курс об'єднує в собі 8 модулів, лабораторні заняття складають 12 модулів, самостійна робота – 7 модулів.

Кожне лабораторне заняття у своїй структурі поєднує такі взаємопов'язані блоки:

- теоретичний, що передбачає виконання завдань, спрямованих на формування теоретичного аспекту готовності до краєзнавчої роботи, розгляд та обговорення теоретичних положень теми;

- практичний, завдання якого сприяють формуванню професійних умінь та навичок і оволодінню технологічним аспектом означеної готовності, дозволяє майбутнім учителям узяти участь в активній розумовій, комунікативній, проектувальній і творчій діяльності;

- рефлексивний, що передбачає роботу майбутніх учителів із застосуванням свого досвіду, самооцінку власного рівня теоретичної та практичної готовності у межах конкретної теми, самооцінку власних особистісних якостей, необхідних для подальшої практичної краєзнавчої діяльності;

- блок самоосвіти, який орієнтує на самостійне вивчення літературних

джерел з досліджуваної теми.

Методичні рекомендації побудовані за принципом модульно-блочного структурування спецкурсу. Вони містять тематичний план, зміст лекційних та лабораторно-практичних занять, список літератури, орієнтовні завдання для різних видів практики, орієнтовний перелік тем курсових і науково-дослідницьких робіт, додатки.

Зміст спецкурсу передбачає виконання самостійних завдань і контрольної роботи, метою якої є перевірка рівня сформованості теоретичної та практичної готовності до краєзнавчої роботи.

Вивчення спецкурсу закінчується захистом краєзнавчих проектів та заліком.

**ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ ТА ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ ЗІ
СПЕЦКУРСУ „ОРГАНІЗАЦІЯ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ”**

Форми занять					
54 годин		Лекції 16 год.	К-ть год.	Лабораторні заняття (26 год.) Самостійна робота (12 год.)	К-ть год.
10 год.	0,3 кредит	Теоретичні основи шкільного краєзнавства			
Модуль 1		<i>Лекція 1:</i> Вступ. Суть, значення, завдання краєзнавства та зв'язок з науками	2 год.	<i>Самостійна робота</i> <i>Тема 1:</i> Оформлення бібліографії краєзнавчої літератури. <i>Тема 2:</i> Методи краєзнавчого вивчення рідного краю. Представлення різноманітних методик збору краєзнавчої інформації	2 год. 2 год.
Модуль 2		<i>Лекція 2:</i> Етапи становлення краєзнавства та його педагогічний статус	2 год.	Краєзнавчі ідеї в поглядах зарубіжних і вітчизняних учених	2 год.
12 год.	0,3 кредит	Організація навчальної роботи з краєзнавства			
Модуль 3		<i>Лекція 3:</i> Планування краєзнавчої роботи в школі. Основні форми її організації	2 год.	Ознайомлення з передовим педагогічним досвідом організації краєзнавчої роботи в школі	2 год.
Модуль 4				Психолого-педагогічні основи організації краєзнавчої роботи з учнями різних вікових категорій	2 год.
Модуль 5				Використання краєзнавчого матеріалу в процесі вивчення географії	2 год.
Модуль 6				<i>Самостійна робота</i> <i>Тема 3:</i> Використання краєзнавчого матеріалу в курсах шкільних дисциплін (основи економіки, біологія, хімія)	2 год.
Модуль 7				Контрольна робота	2 год.

10 год.	0,3 кредит	Теорія та методика позакласної роботи з краєзнавства			
Модуль 8	<i>Лекція 4:</i> Зміст і організація позакласної краєзнавчої роботи	2 год.	Характеристика основних форм позакласної роботи з краєзнавства та методика їх проведення.	2 год.	
Модуль 9			<i>Самостійна робота</i> <i>Тема 4:</i> Краєзнавство як засіб екологічного виховання школярів. <i>Самостійна робота</i> <i>Тема 5:</i> Зміст і форми туристсько-краєзнавчої роботи в школі (початкова туристсько-краєзнавча підготовка, техніка безпеки під час походів, подорожей, організація рятувальних робіт)	2 год. 2 год.	
Модуль 10			Підведення підсумків краєзнавчої роботи	2 год.	
14 год.	0,4 кредит	Теорія і методика вивчення рідного краю			
Модуль 11	<i>Лекція 5:</i> Природні та соціально-економічні особливості Дніпропетровщини. Проблеми й перспективи розвитку	2 год.	<i>Самостійна робота</i> <i>Тема 6:</i> Складання географічної бази даних краєзнавчих об'єктів Дніпропетровщини. Збір матеріалів для топонімічного довідника рідного краю	2 год.	
Модуль 12	<i>Лекція 6:</i> Краєзнавчі особливості Криворіжжя. Історичний огляд	2 год.	Методика вивчення природних краєзнавчих об'єктів	2 год.	
Модуль 13	<i>Лекція 7:</i> Краєзнавчі особливості Криворіжжя. Географічний огляд	2 год.	Методика вивчення господарства, населення, історії та культури рідного краю	2 год.	
Модуль 14			Контрольна робота	2 год.	

8 год.	0,2 кредит	Формування готовності студентів до краєзнавчої роботи		
Модуль 15	<i>Лекція 8:</i> Готовність майбутнього вчителя до краєзнавчої роботи як важливий показник його професіоналізму	2 год.	Модель майбутнього педагога, готового до краєзнавчої роботи з учнями	4 год.
Модуль 16 <i>Залік</i>			Захист краєзнавчих проектів та проведення „краєзнавчо- педагогічного волейболу”	2 год.

ЗМІСТ СПЕЦКУРСУ

Лекційний курс

Лекція 1. Вступ. Суть, значення, завдання краєзнавства

та зв'язок з науками

Визначення сутності краєзнавства, його місце в системі загальної освіти. Завдання краєзнавчої освіти в нормативних документах (Законі України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, Національній Доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті, Концепції національного виховання тощо). Основні завдання краєзнавства та характеристика основних видів та напрямків. Шкільне краєзнавство, його завдання та функції. Зв'язок краєзнавства з географією, біологією, педагогікою, психологією, анатомією та фізіологією людини, валеологією й іншими науками.

Лекція 2. Етапи становлення краєзнавства та його педагогічний статус

Історія розвитку шкільного краєзнавства. Характеристика основних етапів його становлення (період накопичення краєзнавчих знань (до XVIII ст.), впровадження краєзнавчого принципу навчання (поч. XVIII ст. – поч. XX ст.), „золоте десятиліття” краєзнавства (20-ті роки XX ст.), „роки занепаду краєзнавства” (1930–1950 рр.), „краєзнавчий ренесанс” (1960–1980 рр.); розквіт краєзнавства у роки національного відродження України). Визначення педагогічного статусу шкільного краєзнавства. Уточнення понятійного апарату „краєзнавство”, „краєзнавча діяльність”, „краєзнавча робота”, „краєзнавчий підхід”, „краєзнавчий принцип”.

Лекція 3. Планування краєзнавчої роботи в школі.

Основні форми її організації

Аналіз змісту навчальних програм та підручників природничого циклу. Загальні принципи планування та організації краєзнавчої роботи у середній загальноосвітній школі. Можливості краєзнавства у навчальному процесі та виховній роботі школи. Ознайомлення з передовим педагогічним досвідом організації краєзнавчої роботи учителями рідного краю. Класифікація та

коротка характеристика основних форм вивчення рідного краю (екскурсія, похід, гурток, вікторина, краєзнавчі ігри, краєзнавчі свята, вечори, усні журнали тощо).

Лекція 4. Зміст і організація позакласної краєзнавчої роботи

Визначення понять „позакласна робота”, „позакласна краєзнавча робота”. Зміст позакласної краєзнавчої роботи. Характеристика форм позакласної краєзнавчої роботи зі школярами (вікторини, олімпіади, краєзнавчі вечори тощо). Краєзнавчий музей (профілі музеїв, шкільний краєзнавчий музей, експозиція, відділи) та гурток.

Лекція 5. Природні та соціально-економічні особливості

Дніпропетровщини. Проблеми та перспективи розвитку

Характеристика фізико-географічного та економіко-географічного положення рідного краю. Природні умови та природно-ресурсний потенціал області (особливості геологічної будови та рельєфу, поширення корисних копалин). Кліматичні особливості Дніпропетровщини. Характеристика водних багатств рідного краю (річки, озера, штучні водойми, підземні води). Особливості поширення ґрунтів і умови ґрунтоутворення. Різноманітність та поширення рослинного та тваринного світу. Соціально-економічні особливості розвитку рідного краю: проблеми і перспективи.

Лекція 6. Краєзнавчі особливості Криворіжжя. Історичний огляд

Історичні етапи розвитку Криворіжжя: перші поселення на території Криворіжжя (1734–1775 рр.); заснування поштової станції та початок геологічних досліджень (1775–1799 рр.); військове поселення, систематичні геологічні розвідки (1802–1880 рр.); початок видобутку залізної руди, індустріальний розквіт Кривбасу (1881–1899 рр.), соціально-економічний розвиток рідного краю (XX ст. – початок XXI ст.).

Сучасність краю та перспектива його розвитку на найближчі десятиліття. Культурно-історичні зв'язки Криворіжжя з іншими містами (Дніпропетровськ, Херсон, Запоріжжя) та регіонами держави і світу (місто-побратим Нижній Тагіл).

Лекція 7. Краєзнавчі особливості Криворіжжя. Географічний огляд

Загальна характеристика Криворіжжя: географічне положення, геологічна будова та рельєф, природно-ресурсний потенціал рідного краю, значення корисних копалин для економічного розвитку своєї місцевості та держави в цілому, клімат, внутрішні води, ґрунти, особливості рослинного та тваринного світу. Характеристика промисловості та сільського господарства, транспорту, населення (відомі земляки). Характеристика культурно-історичних об'єктів Криворіжжя.

Лекція 8. Готовність майбутнього вчителя до краєзнавчої роботи як важливий показник професіоналізму сучасного педагога

Визначення поняття „готовність студентів до краєзнавчої роботи”. Сутність, зміст готовності майбутніх учителів до краєзнавчої роботи, структурні компоненти та критерії сформованості. Характеристика педагогічних умов її формування.

Практичний курс

Лабораторне заняття 1. Краєзнавчі ідеї у поглядах зарубіжних та вітчизняних учених

Мета: здійснити ретроспективний аналіз педагогічних поглядів у царині краєзнавства, з'ясувати його педагогічну сутність та розуміння ученими ролі краєзнавчої роботи у становленні особистості школяра, охарактеризувати основні етапи становлення краєзнавства.

Теоретичний блок

1. Витоки шкільного краєзнавства.
2. Краєзнавчі ідеї у працях педагогів XVIII–XIX ст.
3. Історія шкільного краєзнавства за часів радянської влади.
4. Розквіт шкільного краєзнавства у роки незалежної України.
5. Організація шкільного краєзнавства в інших країнах.

Практичний блок

1. Прочитайте вислови відомих педагогів, в яких містяться краєзнавчі ідеї. Проаналізуйте їх. Чи погоджуєтесь Ви з ними? Які принципи краєзнавчої

роботи в них відображені?

Ж.-Ж. Руссо: „...Якщо ви хочете навчити цю дитину географії і відправляється за глобусами, земними чи небесними, за картами... До чого все це? Чому не показати їй перш за все сам предмет, щоб вона знала, про що ви їй говорите?”

Я. А. Коменський: „Діти дошкільного віку (материнська школа) повинні збагачуватися елементарними уявленнями та знаннями, живими враженнями про своє довкілля під час безпосереднього спостереження. Вони (діти) відповідно до характеру своєї місцевості, де виховуються, мусять вчитися розуміти, що таке гора, долина, поле, річка, а також знати місце свого народження, навколишні села й міста. Підлітки у школі рідної мови (6–12 років) дізнаються про міста своєї батьківщини, про її гори й ріки і все те, що в ній є визначного. У латинській школі (12–18 років) юнаки отримують відомості про моря, острови, держави тощо”.

К. Д. Ушинський: „Процес формування географічних знань потрібно починати зі складання планів класу, будинку, подвір'я, на третьому році навчання діти складають план вулиці, села, міста, їх околиць і, нарешті, план річки, яка „своєю течією повинна винести дитину з найближчої околиці в обширну Вітчизну. На четвертий рік навчання зручно вже буде розпочати вивчення географії Вітчизни, і можна сподіватися, що це навчання піде жвавіше і краще, ніж іде тепер, коли починають учити дитину географії з предметів, недоступних їй...”.

В. О. Сухомлинський: „Я прагнув, щоб в усі роки дитинства навколишній світ, природа постійно живили свідомість учнів яскравими образами, картинами, сприйняттями та уявленнями, щоб закони мислення діти усвідомлювали як струнку будову, архітектура якої підказана ще більш струнким витвором природою. ... Я переконаний, що гострота дитячої пам'яті, яскравість думки з вступом до школи не тільки не послаблюються, а ще більше посилюються, якщо середовищем, у якому дитина вчитиметься мислити, запам'ятовувати й міркувати, стане навколишній світ”.

2. Прокоментуйте, будь ласка, такі вислови: „Культура народу визначається тим, як він ставиться до свого минулого” (О. Пушкін), „Батьківщина без нас обійтись може, ми ж без неї – ніщо” (В. Сухомлинський). Доведіть необхідність знання нащадками історичної спадщини свого народу.

3. Представте та проаналізуйте твір-мініатюру на тему „Мій рідний край”.

4. Підготуйте повідомлення про відомих українських учених, які відстоювали ідею реалізації краєзнавчого підходу у навчанні та вихованні підростаючого покоління (О. Духнович, С. Русова, Г. Ващенко).

5. Складіть коротку інформаційну довідку про видатних краєзнавців рідного краю.

Рефлексивний блок

1. Яку роль у професійному становленні сучасного вчителя відіграють знання історії розвитку шкільного краєзнавства?

2. Поясніть, чому шкільне краєзнавство, педагогічна доцільність якого доводилась вченими упродовж багатьох століть, неодноразово зникало зі шкільних планів навчально-виховної роботи? З чим пов'язане чергування етапів „злетів” та „падіння” у становленні краєзнавства? Відповідь обґрунтуйте.

3. Що найбільше сподобалося під час заняття? Чия позиція упродовж заняття була найбільш переконливою?

4. Чий твір про рідний край виявився найкращим? Про сформованість яких саме професійно необхідних особистісних рис у автора свідчить його зміст?

Блок самоосвіти

1. Барков А. С. Вопросы истории и методики географии / А. С. Барков. – М. : АПН РСФСР, 1961. – 120 с.

2. Бенедюк В. В. Ретроспектива краєзнавства та краєзнавчого принципу в навчанні / В. В. Бенедюк // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 1998. – № 20. – С. 6–7.

3. Бондаренко О. В. Проблема становлення краєзнавчого принципу та краєзнавства у працях учених / О. В. Бондаренко // Педагогіка вищої та

середньої школи : зб. наук. праць / гол. ред. В. К. Буряк. – 2005. – Вип. 11. – С. 183–191.

4. Жупанський Я. І. Про об'єкт та предмет вивчення національного краєзнавства / Я. І. Жупанський // Краєзнавство. – 1994. – № 1–2. – С. 6.

5. Географічна енциклопедія України : у 3-х т. – Т. 2. / [редкол. О. М. Маринич (відп. ред.) та ін]. – К. : Українська радянська енциклопедія, 1990. – 479 с. Жупанський Я. І. Про об'єкт та предмет вивчення національного краєзнавства / Я. І. Жупанський // Краєзнавство. – 1994. – № 1–2. – С. 6.

6. Захаров С. Функції, етапи, стадії географічного краєзнавства / С. Захаров // Географія та основи економіки в школі. – 1999. – № 3. – С. 38.

7. Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / [В. Г. Кремень (ред.), О. О. Любар (упоряд.)]. – К. : Знання, 2003. – 766 с.

8. Коменский Я. А. Педагогическое наследие / [Я. А. Коменский, Дж. Локк, Ж. Ж. Руссо, И. Г. Песталоцци]. – М. : Педагогика, 1989. – 416 с.

9. Костиця М. Ю. Витоки географічного краєзнавства в Україні / М. Ю. Костиця // Географія та основи економіки в школі. – 2000. – № 2. – С. 34–36.

10. Костиця М. Ю. Початки географічного краєзнавства в Україні (XVIII ст. – 50 роки XIX ст.) / М. Ю. Костиця // Географія та основи економіки в школі. – 2001. – № 1. – С. 44–45; № 3. – С. 35–37; № 6. – С. 25–26.

11. Прус І. Т. Краєзнавча робота в школі / Іван Терентійович Прус. – К. : Рад. школа, 1984. – 112 с.

12. Строев К. Ф. Краеведение / Константин Федосеевич Строев. – М. : Просвещение, 1974. – 144 с.

13. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – Т. 4 : Павлівська середня школа. Розмова з молодим директором. – К. : Рад. шк., 1977. – 640 с.

14. Краеведческая работа в начальных классах. Из опыта работы. / [сост. И. В. Соколова]. – М. : Просвещение, 1977. – 224 с.

Лабораторне заняття 2. Ознайомлення з передовим педагогічним досвідом організації краєзнавчої роботи в школі

Мета: уточнити понятійний апарат „педагогічний досвід”, „передовий педагогічний досвід”, „передовий досвід організації краєзнавчої роботи”, розкрити основні напрямки у вивченні передового досвіду щодо організації краєзнавчої роботи вчителями рідного краю, охарактеризувати форми та методи узагальнення передового досвіду, стимулювати потребу студентів у постійному професійному вдосконаленні.

Теоретичний блок

1. Аналіз змісту понять „педагогічний досвід”, „передовий педагогічний досвід”, „передовий досвід організації краєзнавчої роботи”.
2. Форми та методи вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду з краєзнавчої роботи.

Практичний блок

1. Розв'яжіть педагогічну задачу: „У школу прийшов молодий вчитель, який щойно закінчив ВНЗ. Адміністрація школи запропонувала йому вести краєзнавчий гурток, нащо він охоче погодився. Спочатку у нього все добре виходило, учні залюбки відвідували заняття гуртка. Молодий вчитель прагнув показати своїм учням незвідані таємниці рідного краю за межами стін школи, тому було вирішено піти у дводенний похід. Охочих виявилось чимало. Усі з нетерпінням чекали першого дня походу, і п'ятикласники, і восьмикласники. Проте вже на третій годині подорожі почалося розчарування...”. Як Ви гадаєте, чому? З'ясуйте можливі причини виникнення такої ситуації? Що не врахував недосвідчений вчитель під час планування походу? Які саме принципи організації краєзнавчої роботи не були реалізовані? Запропонуйте можливі варіанти продовження задачі.

2. Підготуйте проекти краєзнавчої газети „Вісник Дніпропетровщини” в яких презентуйте досвід організації краєзнавчої роботи вчителями рідного краю.

3. Опрацюйте та захистіть річний або семестровий план роботи класу з

вивчення найближчого соціокультурного оточення.

4. Розробіть методичну розробку заходу на тему „Мій родовід”. Продемонструйте його фрагмент.

Рефлексивний блок

1. Проведіть дискусію на тему: „Досвід, майстерність, талант – що визначає успішність краєзнавчої роботи вчителя?” З’ясуйте, які фактори впливають на ефективність роботи з вивчення рідного краю?

2. Які недоліки у плануванні краєзнавчої роботи Вам довелося виявити під час проходження ознайомчої практики в школі? Наведіть приклади.

3. Висловіть свою точку зору з приводу даної думки: „Я переконався, що якби гарно людина не закінчила педагогічний ВНЗ, якою б талановитою вона не була б, якщо вона не буде вчитися на досвіді інших, вона ніколи не стане гарним вчителем” (А. Макаренко). Що значить „вчитися на досвіді”? Наскільки виправданим є використання досвіду інших під час організації краєзнавчої роботи з учнями? Чи не призведе це до копіювання чужої позиції, чи не заважатиме становленню індивідуальності вчителя?

4. Чий проект краєзнавчої газети був найбільш вдалим? Які професійно необхідні особистісні риси мали прояви під час заняття? Визначте рівень сформованості їх у Вас та ваших колег. Над формуванням яких рис слід працювати надалі?

Блок самоосвіти

1. Бабакова Т. А. Педагогические основы школьного экологического краеведения : учеб. пособ. / Татьяна Анатольевна Бабакова. – Петрозаводск, 2001. – 191 с.

2. Краєзнавство і туризм: освіта, виховання, стиль життя : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. , Херсон, 1–3 жовтня 1998 р. / Ін-т змісту і методів навчання, Херсонський держ пед ун-т ; ред. В. М. Бойко. – К. : Вид-во „Реформа”, 1998. – 264 с.

3. Краєзнавство і туризм: освіта, виховання, стиль життя : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., Херсон, 9–11 листопада 2000 р. / Херсонський

держ пед ун-т, Укр. географ. т-во ; ред. В. С. Серебрій. – К. : Вид-во ТОВ „Карбон Лтд”, 2000. – 235 с.

4. Мамирова К. Н. Краеведческие знания в повышении качества и практической направленности в обучении / К. Н. Мамирова // Сов. педагогика. – 1988. – № 5. – С. 28–31.

5. Краеведение : пособ. для учит. / [А. В. Даринский, Л. Н. Кривоносова, В. А. Круглова, В. К. Луканенкова ; под ред. А. В. Даринского]. – М. : Просвещение, 1984. – 157 с.

6. Крачило М. П. Краєзнавство і туризм : навч. посібник / Микола Павлович Крачило. – К. : Вища шк., 1994. – 191 с.

7. Серебрій В. С. Краєзнавство в системі народної освіти / В. С. Серебрій// Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2001. – № 13. – С. 8–9.

8. Суравегина И. Т. О методах формирования ответственного отношения школьников к природе / И. Т. Суравегина // Биология в школе. – 1988. – № 3. – С. 33–34.

9. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – Т. 4 : Павлівська середня школа. Розмова з молодим директором. – К. : Рад. шк., 1977. – 640 с.

Лабораторне заняття 3. Психолого-педагогічні основи організації краєзнавчої роботи з учнями різних вікових категорій

Мета: розкрити психолого-педагогічні особливості учнів різних вікових груп та врахування їх під час планування та проведення краєзнавчої роботи, опрацювати найбільш доцільні форми вивчення рідного краю з ними.

Теоретичний блок

1. Особливості організації краєзнавчої роботи з молодшими школярами.
2. Специфіка діяльності з вивчення рідного краю з підлітками.
3. Вікові особливості старших школярів та їх врахування під час проведення краєзнавчої роботи.

Практичний блок

1. Проаналізуйте зміст навчальних програм з природничих дисциплін.

Визначте їх можливості у реалізації краєзнавчого принципу навчання.

2 Підготуйте краєзнавчий захід на тему: „Стежками рідного краю”, на якому мають бути представлені екскурсія в природу для молодших школярів, краєзнавча стежка для підлітків, маршрут одноденного походу по рідному краю для старшокласників. (Самостійно доберіть найбільш доцільну форму заходу).

3. Проведіть конкурс на визначення найшвидшого туриста по укладці рюкзака та установці і згортанню палатки.

Рефлексивний блок

1. Доведіть наскільки виправдане твердження, що ефективність краєзнавчої роботи залежить від знання вікових особливостей учнів?

2. Яку роль відіграє краєзнавча робота у досягненні генеральної мети виховання – всебічного і гармонійного розвитку особистості школяра?

3. Уявіть собі, що ви складаєте пам’ятку туриста, які пункти ви б включили до її змісту? Які „професійні тонкощі” слід пам’ятати, відправляючись у подорож чи похід рідним краєм?

4. Оцініть ступінь готовності групи до заняття і ступінь її активності протягом нього. Відзначте, хто з ваших колег був найбільш переконливим у своїх судженнях. Що слід врахувати для підвищення ефективності заняття наступного разу?

Блок самоосвіти

1. Возрастная и педагогическая психология / [под ред. А. В. Петровского]. – М. : Просвещение, 1973. – 288 с.

2. Гільберг Т. Розвиток пізнавальних інтересів учнів засобами географічного краєзнавства (на прикладі Хмельницької області) / Т. Гільберг // Географія та основи економіки в школі. – 2001. – № 3. – С. 32–33.

3. Иванов П. В. Педагогические основы школьного краеведения / П. В. Иванов. – Петрозаводск, 1966. – 182 с.

4. Кон И. С. Психология старшеклассника / Игорь Семенович Кон. – М. : Просвещение, 1980. – 180 с.

5. Концепція 12-річної загальноосвітньої школи : за станом на 17 серпня 2000 р. / Міністерство освіти і науки України // Інформаційний збірник

Міністерства освіти і науки України. – 2000. – № 21. – С. 10–30.

6. Коцан І. Я. Наукове обґрунтування системи туристсько-краєзнавчої роботи в школі / І. Я. Коцан // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту. – Харків, 2000. – № 4. – С. 3–12.

7. Краеведение : пособ. для учит. / [А. В. Даринский, Л. Н. Кривоносова, В. А. Круглова, В. К. Луканенкова ; под ред. А. В. Даринского]. – М. : Просвещение. – 1984. – 157 с.

8. Крачило М. П. Краєзнавство і туризм : навч. посібник / Микола Павлович Крачило. – К. : Вища шк., 1994. – 191 с.

9. Міхеєва Г. М. Краєзнавство як один із способів розвитку пізнавальних інтересів підлітків / Г. М. Міхеєва // Вісн. Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – № 24. – С. 188–190.

10. Навчально-матеріальна база для вивчення шкільної географії: Методичні рекомендації для вчителя / І. Г. Проник. – Тернопіль, „Астон”, 2001. – 68 с.

11. Остапец А. А. Педагогика и психология туристско-краеведческой деятельности учащихся : метод. рекомендации / А. А. Остапец. – М., РМАТ, 2001. – 87 с.

12. Прус І. Т. Краєзнавча робота в школі / Іван Терентійович Прус. – К. : Рад. школа, 1984. – 112 с.

13. Стадник О.Г. Літня практика з географії. – Х.: „Основа”, 2004. – 112 с.

14. Строев К. Ф. Краеведение / Константин Федосеевич Строев. – М. : Просвещение, 1974. – 144 с.

Лабораторне заняття 4. Використання краєзнавчого матеріалу в процесі вивчення географії

Мета: визначити педагогічну сутність понять „краєзнавство”, „краєзнавчий принцип”, „краєзнавчий підхід”, „краєзнавча робота”, уточнити зміст понять „своя місцевість”, „рідний край”, розкрити особливості реалізації краєзнавчого матеріалу у процесі вивчення природничих дисциплін, сприяти розкриттю індивідуальних особливостей майбутніх учителів.

Теоретичний блок

1. Аналіз понять „краєзнавство”, „краєзнавчий принцип”, „краєзнавчий підхід”, „краєзнавча робота”, „своя місцевість”, „рідний край”.
2. Можливості курсу „Рідний край”.
3. Особливості реалізації краєзнавчого матеріалу в курсі фізичної географії (загальної фізичної географії, фізичної географії материків та океанів, фізичної географії України).
4. Специфіка використання краєзнавчого матеріалу в курсі економічної та соціальної географії світу й України.

Практичний блок

1. Проаналізуйте зміст підручників з різних курсів географії (можливий поділ на 5–6 груп за розділами) та визначте теми, які доцільно вивчати на краєзнавчій основі.
2. Розробіть методичну розробку уроку географії з використанням краєзнавчого матеріалу (на прикладі Криворіжжя). Покажіть фрагмент уроку.
3. Підготуйте проект краєзнавчого дослідження околиць вузу, в якому Ви навчаєтесь. Обґрунтуйте свій вибір меж території, яка досліджується, послідовність її вивчення тощо. Продумайте оригінальний варіант представлення кінцевого продукту даного проекту.

Рефлексивний блок

1. Чим зумовлена різноманітність визначень поняття „краєзнавство”?
2. Які визначення понять „краєзнавство”, „краєзнавчий принцип”, „краєзнавчий підхід”, „краєзнавча робота”, використані на занятті, Ви вважаєте найбільш змістовними? Чому?
3. У чому полягає сутність понять „своя місцевість” та „рідний край”? Відповідь аргументуйте.
4. Проаналізуйте і оцініть фрагмент уроку з використанням краєзнавчого матеріалу, який мав місце на занятті. Чий проект краєзнавчого дослідження виявився найкращим?

Блок самоосвіти

1. Васильев С. В. Формирование образа территории в школьном краеведении / С. В. Васильев, Г. А. Кононова // География в школе. – 1995. – № 6. – С. 54–57.
2. Географічна енциклопедія України : у 3-х т. – Т. 2. / [редкол. О. М. Маринич (відп. ред.) та ін]. – К. : Українська радянська енциклопедія, 1990. – 479 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Закон України „Про загальну середню освіту” : станом на 16 липня 1999 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Генеза, 1996. – 36 с.
5. Захлебный А. Н. Книга для чтения по охране природы : [для учащихся 9–10 кл. ср. шк.] / А. Н. Захлебный. – М. : Просвещение, 1986. – 175 с.
6. Захлебный А. Н. На экологической тропе / А. Н. Захлебный. – М. : Знание, 1986. – 80 с.
7. Костриця М. Ю. Практикум з географічного краєзнавства / М. Ю. Костриця. – К. : Радянська школа, 1979. – 157 с.
8. Костриця М. Ю. Туристсько-краєзнавча робота в школі : [посібник для вчителів географії] / Микола Юхимович Костриця. – К. : Рад. шк., 1985. – 128 с.
9. Методика обучения географии в средней школе : пособие для учителя / под. ред. И. С. Матрусова. – М. : Просвещение, 1985. – 256 с.
10. Методика преподавания региональной географии в школе : учеб. пособ./ [М. А. Никонова, О. А. Бахчиева, И. В. Душина и др.] ; под ред. М. А. Никоновой. – М. : Издательство „Астрель”, 2003. – 188 с.
11. Мешечко Е. Н. Географическое краеведение : учеб. пособие [для пед. ин-тов] / Евгений Никитич Мешечко. – Мн. : Выш. шк., 1986. – 144 с.
12. Никонова М. А. Практикум по географическому краеведению / Мария Александровна Никонова. – М. : Просвещение, 1985. – 127 с.
13. Тронько П. Т. Краєзнавство у відроджені духовності та культури / П. Т. Тронько. – К. : Рідний край, 1994. – 197 с.

14. Сафиуллин А. З. Географическое краеведение в общеобразовательной школе / А. З. Сафиуллин. – М. : Просвещение, 1979. – 127 с.

15. Сафиуллин А. З. Связь краеведения с учебно-воспитательной работой/ А. З. Сафиуллин // Сов. педагогика. – 1982. – № 4. – С. 39–42.

Лабораторне заняття 5. Контрольна робота

Мета: перевірити рівень засвоєних студентами знань з розділів „Основи шкільного краєзнавства” та „Організація навчальної роботи з краєзнавства”.

Варіант 1

1. Дайте визначення понять „краєзнавство” та „краєзнавча робота”.
2. Положення яких нормативних документів визначають правову основу функціонування краєзнавчої освіти? Відповідь аргументуйте.
3. Класифікація форм організації краєзнавчої діяльності з учнями. (Охарактеризуйте на вибір будь-яку форму краєзнавчої роботи).
4. Особливості краєзнавчої роботи з підлітками.

Варіант 2

1. У чому полягає відмінність таких понять як „краєзнавчий підхід” та „краєзнавчий принцип”?
2. Охарактеризуйте етапи становлення краєзнавства.
3. Особливості роботи по вивченню рідного краю з молодшими школярами.
4. У чому полягає специфіка краєзнавчої діяльності вчителя?

Варіант 3

1. Що таке „рідний край” та „своя місцевість”?
2. Праці яких видатних учених мали найбільший вплив на становлення теоретичних основ краєзнавства?
3. Характеристика принципів планування та організації краєзнавчої роботи в школі.
4. Особливості краєзнавчої роботи з учнями старших класів.

Лабораторне заняття 6. Характеристика основних форм позакласної роботи з краєзнавства та методика їх проведення.

Мета: уточнити поняття „позакласна краєзнавча робота”, розкрити її

зміст та особливості організації, охарактеризувати основні форми краєзнавчої позакласної роботи в школі (походи, гуртки, вечори, конференції, олімпіади тощо) та методику їх проведення.

Теоретичний блок

1. Зміст позакласної краєзнавчої роботи.
2. Характеристика подорожей, екскурсій та походів. Методика їх проведення (організація подорожі, контроль за підготовкою і проведенням, підведення підсумків).
3. Методика організації і проведення занять гуртка „Юні краєзнавці”.
4. Особливості проведення інших форм краєзнавчої позакласної роботи (вечори, конференції, олімпіади тощо).

Практичний блок

1. Опрацюйте орієнтовний план роботи краєзнавчого гуртка на період проходження педагогічної практики (завдання доцільно виконувати по групах, кожна з яких розробляє план для різних вікових категорій).
2. Підготуйте методичну розробку екскурсії до краєзнавчого музею, продемонструйте її фрагмент.
3. Проведіть та проаналізуйте ситуативну гру „Конфлікт під час походу”. Запропонуйте декілька експрес-прийомів емоційно-вольової мобілізації, які можна використовувати під час походів.
4. Складіть краєзнавчу вікторину, гру або завдання для олімпіади, з метою їх подальшого використання на педагогічній практиці.
5. Розробіть форму щоденника учасника краєзнавчої подорожі та основні вимоги до його ведення.

Рефлексивний блок

1. Які дидактичні правила та принципи реалізуються під час позакласної краєзнавчої роботи?
2. За допомогою яких форм позакласної краєзнавчої роботи можна ввести школяра у світ пізнання навколишнього середовища?
3. Прояви яких емоційних станів мали місце під час ситуативної гри та на

занятті? Який вплив вони мали на Вашу діяльність? Чи усвідомлюєте Ви потребу у спеціальній роботі з підвищення власного рівня емоційної культури?

4. Як Ви гадаєте, знання яких психолого-педагогічних закономірностей та наявність яких особистісних рис забезпечує вчителів результативне спілкування з учнями під час краєзнавчої роботи, сприяє самореалізації особистості учнів?

5. Проведіть психологічний міні-тренінг: напишіть на невеликому папірці ті негативні емоції чи особистісні риси, які заважали Вам сьогодні на занятті, або ж заважають у повсякденному житті. Зберіть ці папірці і покладіть до скриньки, замкніть її ключем і промовляйте про себе: „Я сильна людина! Я вмію керувати своїм станом, своїми емоціями, своїм самопочуттям! Я повністю керую своїми емоціями! Я повністю керую своїм станом, своїм самопочуттям. Я людина сильної волі!”. Проаналізуйте свій емоційний стан.

Блок самоосвіти

1. Верба И. А. Туристско-краеведческие кружки в школе : метод. указания для руководителей / И. А. Верба, Я. Б. Галкин, А. П. Радищев. – М. : Просвещение, 1988. – 160 с.

2. Захлебный А. Н. На экологической тропе / А. Н. Захлебный. – М. : Знание, 1986. – 80 с.

3. Инструкция по организации и проведению туристических походов, путешествий и экскурсий с учащимися общеобразовательных школ. Справочник классного руководителя / [сост. В. М. Коротов]. – М. : Просвещение, 1979. – 170 с.

4. Костриця М. Ю. Практикум з географічного краєзнавства / М. Ю. Костриця. – К. : Радянська школа, 1979. – 157 с.

5. Костриця М. Ю. Туристсько-краєзнавча робота в школі : [посібник для вчителів географії] / Микола Юхимович Костриця. – К. : Рад. шк., 1985. – 128 с.

6. Краеведение : пособ. для учит. / [А. В. Даринский, Л. Н. Кривоносова, В. А. Круглова, В. К. Луканенкова ; под ред. А. В. Даринского]. – М. : Просвещение. – 1984. – 157 с.

7. Крачило М. П. Краєзнавство і туризм : навч. посібник / Микола Павлович Крачило. – К. : Вища шк., 1994. – 191 с.

8. Мешечко Е.Н. Географическое краеведение : учеб. пособие [для пед. ин-тов] / Евгений Никитич Мешечко. – Мн. : Выш. шк., 1986. – 144 с.

9. Никонова М. А. Практикум по географическому краеведению / Мария Александровна Никонова. – М. : Просвещение, 1985. – 127 с.

10. Прус І. Т. Краєзнавча робота в школі / Іван Терентійович Прус. – К. : Рад. школа, 1984. – 112 с.

11. Стандарт географічно-краєзнавчої освіти та туристської підготовки у педагогічному вузі / [уклад. В. В. Обозний]. – К. : Наук, світ, 2000. – 62 с.

12. Строев К. Ф. Краеведение / Константин Федосеевич Строев. – М. : Просвещение, 1974. – 144 с.

13. Тімець О. В. Краєзнавство і туризм / Оксана Володимирівна Тімець. – К. : Знання, 1999. – 120 с.

Лабораторне заняття 7. Підведення підсумків краєзнавчої роботи

Мета: розкрити основні шляхи підведення підсумків краєзнавчої роботи, охарактеризувати основні форми перевірки краєзнавчих знань учнів та представлення результатів вивчення рідного краю.

Теоретичний блок

1. Перевірка краєзнавчих знань учнів (тести, кросворди, ребуси, шаради).
2. Форми представлення результатів краєзнавчої роботи.
3. Краєзнавчі звітні вечори та конференції. Їх характеристика.
4. Шкільний краєзнавчий музей. Напрямки роботи. (Організація, структура, відділи, методика вибору та реєстрації експонатів тощо).

Практичний блок

1. Складіть конспект уроку, який проводиться у шкільному краєзнавчому музеї. Продемонструйте його фрагмент.

2. Розробіть сценарій позакласного заходу присвяченого підведенню підсумків краєзнавчої роботи класу або школи за навчальний рік (вечір-звіт, звітна конференція, підсумкове засідання краєзнавчого гуртка тощо).

3. Підготуйте та представте ескізи експозиції таких відділів шкільного краєзнавчого музею: „Природа рідного краю”, „Історія розвитку Батьківщини”, „Населення та його господарська діяльність”, „Культурні традиції рідного краю”.

Рефлексивний блок

1. Прокоментуйте вислів видатного географа М. Баранського: „Краєзнавство дозволяє побачити світ у краплині води”. Сформулюйте власний девіз краєзнавчої роботи.

2. *Завдання-ситуація:* Уявіть собі випадок, коли учень категорично не хоче приймати участь у краєзнавчій роботі. Ваші дії? Відповідь обґрунтуйте.

3. Проаналізуйте щойно побачені фрагменти уроків та заходів.

4. Які аспекти теми заняття розкриті недостатньо повно? Які труднощі мали місце під час підготовки методичних розробок уроків та краєзнавчих заходів? Запропонуйте шляхи їх подолання.

Блок самоосвіти

1. Инструкция по организации и проведению туристических походов, путешествий и экскурсий с учащимися общеобразовательных школ. Справочник классного руководителя / [сост. В. М. Коротов]. – М. : Просвещение, 1979. – 170 с.

2. Костиця М. Ю. Практикум з географічного краєзнавства / М. Ю. Костиця. – К. : Радянська школа, 1979. – 157 с.

3. Костиця М. Ю. Туристсько-краєзнавча робота в школі : [посібник для вчителів географії] / Микола Юхимович Костиця. – К. : Рад. шк., 1985. – 128 с.

4. Тімець О. В. Краєзнавство і туризм / Оксана Володимирівна Тімець. – К. : Знання, 1999. – 120 с.

5. Строев К. Ф. Краеведение / Константин Федосеевич Строев. – М. : Просвещение, 1974. – 144 с.

6. Крачило М. П. Краєзнавство і туризм : навч. посібник / Микола Павлович Крачило. – К. : Вища шк., 1994. – 191 с.

7. Мешечко Е.Н. Географическое краеведение : учеб. пособие [для пед. ин-тов] / Евгений Никитич Мешечко. – Мн. : Выш. шк., 1986. – 144 с.

8. Никонова М. А. Практикум по географическому краеведению / Мария Александровна Никонова. – М. : Просвещение, 1985. – 127 с.

9. Прус І. Т. Краєзнавча робота в школі / Іван Терентійович Прус. – К. : Рад. школа, 1984. – 112 с.

Лабораторне заняття 8. Методика вивчення природних краєзнавчих об'єктів

Мета: ознайомити з природними особливостями рідного краю та методикою організації краєзнавчого дослідження своєї місцевості (геологічні, гідрологічні, геоморфологічні, метеорологічні, ґрунтові, геоботанічні, зоологічні, зоогеографічні, фенологічні дослідження, дослідження природно-територіальних комплексів).

Теоретичний блок

1. Організація краєзнавчого вивчення рідного краю.
2. Визначення теми та методологічного апарату дослідження.
3. Особливості вивчення природних об'єктів.
4. Оформлення результатів дослідження рідного краю.

Практичний блок

1. Створіть краєзнавчу базу даних, яку доцільно використовувати під час вивчення предметів природничого циклу.

2. Складіть характеристику одного з природних об'єктів рідного краю на вибір (підготувати творчий проект за результатами дослідження).

3. Опрацюйте проект краєзнавчої газети „Новини Криворіжжя”. Представте інформацію про те, які саме компоненти природного та соціального середовища, щоденно здійснюють вплив на населення міста. Обґрунтуйте, у чому полягає суть та характер їх впливу?

4. Підготуйте доповідь-презентацію про стан використання природних ресурсів рідного краю та його екологічне становище за останні п'ять років. Поясніть причини та характер змін.

5. Розробіть бізнес-план підприємства, яке займається питанням раціонального використання земель відведених під відвали відходів

металургійного виробництва.

Рефлексивний блок

1. Під впливом яких зовнішніх та внутрішніх сил склався рельєф області?
2. Які фактори спричиняють вплив на клімат області?

Завдання-ситуація: Наприкінці березня й на початку вересня кут падіння сонячних променів приблизно однаковий, територія нашого краю отримує однакову кількість тепла. Поясніть, чому все-таки у вересні значно тепліше, ніж у березні?

3. Який характер та режим живлення річок рідного краю? У чому полягає їх господарське значення?

Завдання-ситуація: Добова потреба одного жителя міста становить близько 350 літрів води, з яких на приготування їжі та життя витрачається лише від 5 % до 7 %. Чому людство усвідомлюючи необхідність вирішення гідрологічної екологічної проблеми, прагнучи жити в екологічно чистому навколишньому середовищі, продовжує нераціонально використовувати гідроресурси та нещадно забруднювати водойми?

4. Які типи ґрунтів домінують в межах рідного краю? Розкрийте особливості їх поширення.

Завдання-ситуація: Територія нашого краю належить до степової природної зони, для якої порівняно із зоною мішаних лісів (Полісся) характерна незначна кількість рослинного опаду. Поясніть чому ґрунти степової зони значно родючіші ніж ґрунти зони мішаних лісів?

5. Які знання необхідні вчителю для успішного здійснення краєзнавчої роботи? Визначте рівень теоретичної готовності до краєзнавчої роботи. Які групи краєзнавчих знань сформовані на достатньому рівні, а яким ще слід приділити увагу? Чи погоджуєтесь Ви з тим, що належний рівень теоретичної готовності вчителя забезпечує успішність краєзнавчої роботи? Обґрунтуйте свою позицію.

Блок самоосвіти

1. Верба И. А. Туристско-краеведческие кружки в школе : метод. указания

для руководителей / И. А. Верба, Я. Б. Галкин, А. П. Радищев. – М. : Просвещение, 1988. – 160 с.

2. Инструкция по организации и проведению туристических походов, путешествий и экскурсий с учащимися общеобразовательных школ. Справочник классного руководителя / [сост. В. М. Коротов]. – М. : Просвещение, 1979. – 170 с.

3. Костриця М. Ю. Туристсько-краєзнавча робота в школі : [посібник для вчителів географії] / Микола Юхимович Костриця. – К. : Рад. шк., 1985. – 128 с.

4. Краеведение : пособ. для учит. / [А. В. Даринский, Л. Н. Кривоносова, В. А. Круглова, В. К. Луканенкова ; под ред. А. В. Даринского]. – М. : Просвещение, 1984. – 157 с.

5. Строев К. Ф. Краеведение / Константин Федосеевич Строев. – М. : Просвещение, 1974. – 144 с.

6. Крачило М. П. Краєзнавство і туризм : навч. посібник / Микола Павлович Крачило. – К. : Вища шк., 1994. – 191 с.

7. Мешечко Е.Н. Географическое краеведение : учеб. пособие [для пед. ин-тов] / Евгений Никитич Мешечко. – Мн. : Выш. шк., 1986. – 144 с.

8. Никонова М. А. Практикум по географическому краеведению / Мария Александровна Никонова. – М. : Просвещение, 1985. – 127 с.

9. Прус І. Т. Краєзнавча робота в школі / Іван Терентійович Прус. – К. : Рад. школа, 1984. – 112 с.

Лабораторне заняття 9. Методика вивчення господарства, населення, історії та культури рідного краю

Мета: ознайомити з культурно-історичними та соціально-економічними особливостями рідного краю, опанувати методикою їх дослідження.

Теоретичний блок

1. Характеристика та план вивчення населення регіону.
2. Особливості вивчення об'єктів господарства рідного краю (типи господарства, спеціалізація промисловості, сільського господарства, транспортна мережа і засоби транспорту, характеристика підприємств).

3. Специфіка вивчення об'єктів історії та культури.

Практичний блок

1. Перелічіть господарські об'єкти рідного краю, об'єкти історії та культури, які можна віднести до краєзнавчої бази даних і які підлягають вивченню в предметах природничого циклу.

2. Складіть план-характеристику населення рідного краю (чисельність, динаміка населення, його національний та статевовіковий склад, співвідношення сільського та міського населення, трудові ресурси їх зайнятість у різних сферах господарства, розміщення населення, професії тощо).

3. Визначте динаміку росту населення регіону за останні п'ять років. Поясніть причини різких змін за окремими статтями (кількість новонароджених, кількість померлих дітей у віці до одного року, природний приріст населення, механічний приріст, загальний приріст).

4. *Проблемне завдання:* За даними статистичного управління м. Кривого Рогу чисельність населення протягом 1930–1980 рр. зросла з 25 тис до 300 тис осіб, незважаючи на війну, голодомор, репресії та демографічні катаклізми пов'язані з ними, а з 1990–2000 рр. зменшилася з 783 тис до 747 тис і продовжує стрімко падати. Поясніть причини ситуації, що склалася. З чим пов'язана зміна характеру приросту населення?

5. Використовуючи статистичні дані сайтів (www.kryvyirih.dp.ua, <http://krivbass.ucoz.ru>) та інші інформаційні джерела (звіти промислових підприємств, господарств рідного краю тощо), побудуйте та проаналізуйте діаграму росту валової продукції промисловості Кривого Рогу за останні п'ять років, узявши дані попередніх п'яти за 100 %.

6. Самостійно підготуйте довідку про будь-який культурний чи історичний об'єкт рідного краю (архітектурна споруда, пам'ятник, вулиця, район міста, школа тощо).

7. Розробіть проект герба району міста (за місцем проживання або розташування навчального закладу), який би відбивав специфіку його культурно-історичного та соціально-економічного розвитку. Порівняйте його з

гербами міста, області.

Рефлексивний блок

1. Прокоментуйте такий вислів: „Любов до рідного краю, знання його історії – основа, яка забезпечує ріст духовної культури всього суспільства” (Д. Лихачов).

2. У чому полягає взаємозв'язок між культурно-історичними й соціально-економічними явищами та процесами рідного краю? Відповідь обґрунтуйте.

3. Наведіть приклади впливу історичних подій рідного краю на його сучасний соціально-економічний та культурний стан розвитку.

4. Дайте власну оцінку заняттю та визначте ступінь власної та групової активності. Розвитку яких професійно необхідних особистісних рис сприяли виконані під час заняття завдання? Визначте шляхи їх удосконалення.

Блок самоосвіти

1. Костриця М. Ю. Туристсько-краєзнавча робота в школі : [посібник для вчителів географії] / Микола Юхимович Костриця. – К. : Рад. шк., 1985. – 128 с.

2. Краеведение : пособ. для учит. / [А. В. Даринский, Л. Н. Кривоносова, В. А. Круглова, В. К. Луканенкова ; под ред. А. В. Даринского]. – М. : Просвещение. – 1984. – 157 с.

3. Строев К. Ф. Краеведение / Константин Федосеевич Строев. – М. : Просвещение, 1974. – 144 с.

4. Крачило М. П. Краєзнавство і туризм : навч. посібник / Микола Павлович Крачило. – К. : Вища шк., 1994. – 191 с.

5. Мешечко Е.Н. Географическое краеведение : учеб. пособие [для пед. ин-тов] / Евгений Никитич Мешечко. – Мн. : Выш. шк., 1986. – 144 с.

6. Никонова М. А. Практикум по географическому краеведению / Мария Александровна Никонова. – М. : Просвещение, 1985. – 127 с.

7. Прус І. Т. Краєзнавча робота в школі / Іван Терентійович Прус. – К. : Рад. школа, 1984. – 112 с.

8. Краєзнавство в школі : метод. збірник / [за ред. О.Т. Діброви]. – К. : Рад. школа, 1968. – 118 с.

Лабораторне заняття 10. Контрольна робота.

Мета: з'ясувати рівень краєзнавчих знань та вмінь студентів з розділів „Теорія і методика позакласної роботи з краєзнавства” та „Теорія і методика вивчення рідного краю”.

Варіант 1

1. Дайте визначення поняття „позакласна краєзнавча робота”.
2. Геоморфологічні особливості рідного краю.
3. Характеристика екскурсії та методика її проведення.
4. Складіть план проведення краєзнавчої конференції (визначте її тему, напрямки роботи, тощо).

Варіант 2

1. Що таке „екскурсія”?
2. Побудуйте схему взаємозв'язку різних компонентів природного комплексу рідного краю. Обґрунтуйте характер взаємозв'язків.
3. Методика організації та проведення занять краєзнавчого гуртка.
4. Складіть план проведення краєзнавчої вікторини.

Варіант 3

1. Дайте визначення поняття „форма організації краєзнавчої роботи”.
2. Характеристика соціально-економічних особливостей рідного краю
3. Методика організації і проведення походу (подорожі).
4. Складіть план проведення краєзнавчого тижня на тему „Люби і знай свій рідний край”.

Лабораторне заняття 11. Модель майбутнього педагога, готового до краєзнавчої роботи з учнями

Мета: розкрити специфіку краєзнавчої роботи вчителя, створити описову модель майбутнього учителя, готового до краєзнавчої роботи з учнями, забезпечити умови комунікативного комфорту зняття, зняття страху самостійної дії та небажаних емоцій під час роботи з дітьми; формувати навички ефективної групової роботи; розвивати індивідуальні здібності студентів.

Теоретичний блок

1. Характеристика краєзнавчої роботи учителя.
2. Модель майбутнього педагога готового до краєзнавчої роботи з учнями.
3. Зміст та структура готовності до краєзнавчої роботи.

Практичний блок

1. Підготуйте педагогічну замальовку на тему: „Учитель-краєзнавець, яким я його уявляю”.

2. Проведіть ділову гру „Модель майбутнього педагога, готового до краєзнавчої роботи з учнями” (методика проведення описана в додатку А).

3. Уважно прочитайте уривок із фрагмента уроку студентки про подорож хмаринки (додаток Б). Про сформованість яких структурних компонентів готовності до краєзнавчої роботи він свідчить? Відповідь аргументуйте.

4. *Завдання-ситуація:* Вас запросили відвідати районне методичне об'єднання вчителів, під час якого виникла дискусія з приводу актуальності організації краєзнавчої роботи в школі. Присутні умовно розділилися на декілька груп. Перша група вчителів наголошувала на тому, що сьогодні перед школою стоїть безліч інших проблем, які потребують нагального вирішення (морального, статевого, превентивного виховання тощо), друга зазначила, що має бажання займатися вивченням рідного краю, однак ряд факторів перешкоджають цьому (відсутність економічних стимулів, непорозуміння з адміністрацією тощо). Третя група присутніх, яких виявилось найменше, засвідчила позитивне ставлення до даної проблеми. Висловіть свою думку та обґрунтуйте позицію щодо необхідності організації краєзнавчої роботи в школі? Підготуйте тези промови, з якою б Ви звернулися до вчителів першої та другої групи, щоб змінити їх ставлення.

Рефлексивний блок

1. Чи є готовність до краєзнавчої роботи показником професіоналізму сучасного вчителя? Відповідь аргументуйте.

2. Яку роль відіграє краєзнавча спрямованість вчителя у його практичній діяльності? Визначте мотиви вибору професії (за методикою К. Земфіра,

додаток В). Проаналізуйте отримані результати анкетування.

3. Які особистісні риси є необхідними для здійснення краєзнавчої роботи з учнями? Визначте наскільки вони сформовані у Вас (за допомогою оціночного листка особистісних характеристик та бланка самооцінки, наведених в додатках Г та Д).

4. На основі використаних раніше методик визначте свій рівень готовності до краєзнавчої роботи з учнями в школі? Опрацюйте власну програму з професійного самовдосконалення.

5. Які труднощі мали місце при підготовці до заняття? Як Ви оцінюєте свої досягнення?

Блок самоосвіти

1. Алькова Е. И. Роль студенческих университетов охраны природы в подготовке будущих учителей к природоохранной и краеведческой работе в школе / Е. И. Алькова // Связь учебного и внешкольного краеведения и природоохранной работы. – 1983. – С. 64–66.

2. Бондаренко О. В. Готовність до краєзнавчої роботи – важливий показник професіоналізму сучасного педагога / О. В. Бондаренко // Професійне становлення майбутнього вчителя : монографічний огляд / під ред. д. п. н., професора Л. В. Кондрашової. – Кривий Ріг, 2006. – С. 247–265.

3. Бондаренко О. В. Готовність до краєзнавчої роботи: зміст та структура / О. В. Бондаренко // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць / гол. ред. В. К. Буряк. – Вип. 7. – 2004. – С. 155–162.

4. Закон України „Про вищу освіту” : за станом на 20 лютого 2002 р. // Освіта. – 2002. – № 12–13. – С. 5–12.

5. Колесникова И. А. Как приблизить подготовку учителей к потребностям школы / И. А. Колесникова // Педагогика. – 1992. – № 5–6. – С. 71–78.

6. Концепція національного виховання / Міністерство освіти і науки України // Рідна школа. – 1995. – № 6 – С. 18–25.

7. Костриця М. Ю. Географічне краєзнавство: актуальні питання теорії / М. Ю. Костриця // Географія та основи економіки в школі. – 1999. – № 3. –

С. 35–37.

8. Матрусов И. С. Подготовка студентов педагогических вузов к краеведческой работе / И. С. Матрусов. – М. : Знание, 1974. – 152 с.

9. Міщенко Т. М. Краєзнавча підготовка студентів у цілісному навчально-виховному процесі вузу / Т. М. Міщенко // Краєзнавство і туризм: освіта, виховання, стиль життя : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – К. : Вид-во „Реформа”, 1998. – С. 17–19.

10. Національна Доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. Проект : за станом на 7–9 жовтня 2001 р. / Всеукр. з'їзд працівників освіти України // Освіта. – 2001. – 11–12 липня. – С. 2–6.

11. Обозний В. В. Краєзнавча підготовка вчителя: теоретичні і організаційно-практичні аспекти / Василь Васильович Обозний ; [за ред. проф. Л. П. Вовк]. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2001. – 254 с.

12. Тімець О. В. Нові підходи до краєзнавчо-туристської підготовки майбутніх учителів / О. В. Тімець // Краєзнавство, географія, туризм. – 1999. – № 41. – С. 6.

13. Цільова комплексна програма «Вчитель» : за станом на 27 березня 2002 р. / Каб. Мін. України // Інформаційний збірник Міністерства освіти України, 1999. – № 24. – К. : Педагогічна преса. – С. 11–25.

14. Шищенко П. Г. Сутність географічного краєзнавства / П. Г. Тищенко // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2000. – № 42. – С. 1–3.

Лабораторне заняття 12. Підсумкове заняття. Захист краєзнавчих проектів та проведення краєзнавчо-педагогічний волейболу

Мета: визначення рівня сформованості теоретичної, практичної, психологічної готовності студентів до краєзнавчої роботи.

1. Проведіть краєзнавчо-педагогічний волейбол (методика описана в додатку Е) з метою перевірки знань зі спецкурсу „Організація краєзнавчої роботи в школі” та визначення рівня готовності до зазначеного аспекту педагогічної діяльності.

2. Представте та захистіть краєзнавчі проекти.

Орієнтовна тематика творчих проектів краєзнавчого спрямування.

- Назви творчих проектів з вивчення культурно-історичних особливостей рідного краю за темами: історичне минуле краю – „Ми діти козацького роду”, „Мій рідний край у сиву давнину...”, „Наш край легендами овіяний”, „Слідами могутнього Богдана (Жовтоводська битва)”; славетні земляки – „Роде наш красний”, „На землі, на рідній”, „Криворіжжя – перлина Придніпров'я”; культура, духовне життя краю – „Духовний осередок краю – Спасо-Преображенський кафедральний собор”, „Духовна краса Криворіжжя”; народні традиції, звичаї, побут, фольклор – „Берегиня” тощо;

- Назви творчих проектів з вивчення природних і соціально-економічних умов рідного краю за темами: корисні копалини – залізна руда „Кров Рудани”; природні особливості – „Балки Придніпров'я”, „Флора та фауна рідного краю в легендах та переказах”; екологічний стан – „Екологічні біди Криворіжжя”, „Збережемо наш край для нащадків!”; проблеми та перспективи економічного розвитку – „Криворіжжя – сталеве серце держави”, „План-проспект економічного розвитку рідного краю на найближче десятиріччя” тощо.

3. Який вплив на Ваше професійне становлення мало вивчення даного спецкурсу? Проаналізуйте зміст та методику викладання, які позитивні моменти та недоліки слід відзначити?

Основні підходи до визначення результатів вивчення спецкурсу

Робота за спецкурсом передбачає поточний, рубіжний і підсумковий контроль.

Поточний контроль за виконанням завдань на лабораторно-практичних заняттях, а також винесених на самостійне опрацювання здійснюється в аудиторний час і оцінюється за 4-бальною шкалою (4 – високий рівень, 3 – достатній, 2 – середній, 1 – низький).

Рубіжний контроль передбачає виконання модульних контрольних робіт. Кредитно-модульна організація спецкурсу передбачає виконання двох модульних контрольних робіт, зміст яких базується на попередньо вивчених модулях. Навчальні досягнення студентів під час виконання контрольних робіт оцінюються за 4-бальною шкалою. Відсутність на занятті, невиконання завдання з самостійної роботи, неявка на контрольну роботу оцінюється в 0 балів.

Підсумковий контроль передбачає залік і проводиться у формі захисту краєзнавчих проектів та проведення краєзнавчо-педагогічного волейболу.

Оцінювання навчальних досягнень студентів зі спецкурсу „Організація краєзнавчої роботи в школі”

№ п/п	Зміст матеріалу	Критерії оцінювання	Кількість занять	Максимальна кількість
1	Відвідування лекційних занять	Відсутність пропусків	8	0 – 8
2	Відвідування лабораторно-практичних занять	Відсутність пропусків, якість ведення конспектів	11	0 – 11
3	Ступінь активності на лабораторно-практичних заняттях (участь в обговоренні теоретичних питань, у ділових іграх з проведення краєзнавчих заходів, тощо)	Оригінальність, самостійність, емоційність та якість виконання завдань	11	0 – 44
4	Виконання завдань самостійної роботи	Змістовність, повнота, логічність, оригінальність, самостійність	6	0 – 24
5	Результати контрольної роботи	Повнота, лаконічність, логічність та послідовність викладу	2	0 – 8

		теоретичних основ питання, етапність та цілісність методичної розробки краєзнавчих заходів		
6	Ведення тематичної краєзнавчої папки	Повнота, оригінальність, наявність логічної обробки матеріалу		0 – 5
Загальна кількість балів				0 – 100

Теми для самостійного опрацювання:

1. Оформлення бібліографії краєзнавчої літератури із спецкурсу.
2. Методи краєзнавчого вивчення рідного краю. Демонстрація різноманітних методик збору краєзнавчої інформації.
3. Використання краєзнавчого матеріалу у курсах шкільних дисциплін (основи економіки, біологія, хімія тощо).
4. Краєзнавство як засіб екологічного виховання школярів.
5. Зміст і форми туристсько-краєзнавчої роботи в школі (початкова туристсько-краєзнавча підготовка, техніка безпеки під час походів, подорожей, організація рятувальних робіт).
6. Складання географічної бази даних краєзнавчих об'єктів Дніпропетровщини. Збір матеріалів для топонімічного довідника рідного краю.

Орієнтовні додаткові завдання для самостійної роботи студентів:

1. Підготувати та презентувати фоторепортаж „Сім чудес Криворіжжя”, „Рідна Дніпропетровщина”.
2. Використовуючи карту міста, визначте найбільш поширені назви населених пунктів, назвіть райони їх розміщення, поясніть походження цих назв.
3. Розробіть сценарій та проведіть рольову гру з проблем екології рідного краю.

4. Уявіть, що Вам доручили розробити екскурсійний маршрут найцікавіших куточків рідного краю. Презентуйте за допомогою власноруч створеного буклету Ваш варіант маршруту.

5. Враховуючи регіональні умови, визначте, яку саме територію слід вважати рідним краєм для організації краєзнавчої роботи з учнями школи, в якій проходите практику.

6. Складіть картосхему району розташування вузу, школи або вашого місця проживання (на вибір) з детальним зображенням основних краєзнавчих об'єктів.

7. Користуючись атласом області визначте межі рідного краю, загальну протяжність міста з півночі на південь та із заходу на схід. Поясніть причини виявленого явища.

8. На основі аналізу відповідних карт атласу складіть детальний опис рельєфу рідного краю і побудуйте його профіль.

9. Складіть схему взаємозв'язку різних компонентів природного комплексу рідного краю, обґрунтуйте характер взаємозв'язків.

10. З'ясуйте залежність між різноманітністю рослинного й тваринного світу рідного краю та його кліматичними умовами і поширенням типів ґрунтів.

Завдання для практики

І етап – ознайомча практика.

Мета: сформувати уявлення про систему краєзнавчої роботи у школах міста, про зміст туристичної роботи, основні її напрямки (походи, екскурсії)

Орієнтовні завдання:

1. Виявіть рівень організації краєзнавчої роботи в школі. Визначте обсяг літератури, що є про район в якому розташована школа і скласти перелік краєзнавчих джерел для рекомендації вчителям та власного використання його на педагогічній практиці.

2. З'ясуйте шляхом спостереження та бесід з учителями та учнями, чи реалізується вчителями краєзнавчий принцип у навчально-виховному процесі.

3. За допомогою методу анкетування визначте рівень краєзнавчих знань учнів у закріпленому класі.

4. Шляхом опитування з'ясуйте характер ставлення вчителів до проблеми організації краєзнавчої роботи з учнями та виявіть труднощі, що мають місце в роботі.

5. Ознайомтесь з планом виховної роботи класного керівника, підготуйте звіт про форми краєзнавчої роботи, які розв'язують завдання патріотичного, екологічного, естетичного, трудового та фізичного виховання.

6. З'ясуйте яку роль відіграє шкільне краєзнавство у профорієнтаційній роботі школи.

7. За допомогою відповідних методів психолого-педагогічного дослідження (спостереження, анкетування, бесіди, опитування) встановіть які саме вчителі-предметники реалізують краєзнавчий принцип у навчально-виховному процесі.

8. Визначте який саме краєзнавчий матеріал використовується педагогами на уроці?

9. З'ясуйте на яких етапах уроку реалізується краєзнавчий принцип навчання (мотивація пізнавальної діяльності, актуалізація опорних знань, вивчення нового матеріалу, узагальнення та систематизація знань учнів тощо)?

10. Дослідіть чи використовуються вчителем міжпредметні зв'язки на уроках? З якою метою?

11. Встановіть під час вивчення яких тематичних розділів використовується краєзнавчий матеріал, яким розділам приділено недостатньо уваги?

12. З'ясуйте, які методи використовуються у навчальному процесі під час використання краєзнавчого матеріалу?

13. Які практичні вміння та навички по вивченню рідного краю формуються в учнів у навчально-виховному процесі?

14. Встановіть яким формам шкільного краєзнавства вчителі надають перевагу?

15. Чи працює в школі краєзнавчий гурток?

II етап – навчально-виробнича практика.

Мета: формування вмінь та навичок краєзнавчої роботи, відпрацювання різноманітних форм краєзнавчої роботи з дітьми. Розвиток організаторських здібностей; становлення світоглядної позиції і позитивного ставлення до природоохоронної та туристсько-краєзнавчої роботи.

Орієнтовні завдання даного виду практики можуть передбачати:

1. Складання планів-конспектів різних типів уроків з використанням краєзнавчого матеріалу.
2. Підбір пізнавальних і проблемних питань, проблемних ситуацій краєзнавчого характеру.
3. Розробка вікторин, ігор, кросвордів, ребусів, змагань, заочних подорожей.
4. Підготовка дидактичних засобів необхідних для проведення уроків з краєзнавчими елементами.
5. Розробка сценаріїв позакласних краєзнавчих заходів.
6. Організація трудових десантів, зелених і блакитних патрулів.
7. Складання план-сітки організації краєзнавчої роботи у пришкільних таборах відпочинку.
8. Проведення ярмарок ідей на найкращі назви, ігри, пісні, конкурси, які можна використовувати під час організації краєзнавчої роботи у пришкільних та дитячих таборах відпочинку.
9. Опрацювання та захист планів виховної роботи загонів табору відпочинку на тиждень (з проведення краєзнавчих заходів).
10. Підготовка (на вибір) методичних розробок форм краєзнавчої роботи, що реалізуються під час організації літнього відпочинку у дитячому оздоровчому таборі (рольові ігри, ігри на місцевості, краєзнавчі змагання, естафети, вогники, творчі проекти, вікторини, конкурси стіннівок, найкращої туристичної пісні, трудовий екологічний десант тощо).
11. Складання плану та змісту роботи краєзнавчого гуртка.

12. Підготовка ескізів експозицій краєзнавчого музею.

III етап – переддипломна практика.

Мета: закріплення вмінь та навичок краєзнавчої роботи, розвиток творчого підходу до організації та проведення різних її видів з учнями.

Орієнтовні завдання:

1. Підготуйте плани-конспекти уроків однакових за типом, але різних за методами реалізації краєзнавчого матеріалу.

2. Розробіть краєзнавчі завдання різні за характером пізнавальної діяльності (репродуктивні, конструктивні, проблемні, частково-пошукові, дослідницькі).

3. Підготуйте краєзнавчі завдання для різних вікових груп учнів.

4. Продумайте зміст різних за видами краєзнавчих екскурсій (в природу, на виробництво, в історико-краєзнавчий музей, в музей мінеральних копалин тощо).

5. Підготуйте план-конспект практичного заняття на місцевості по вивченню природного об'єкта (на вибір).

6. Розробіть зміст та проведіть спостереження за природними об'єктами (на вибір), продумайте оригінальні варіанти презентації результатів спостереження.

7. Підготуйте план-конспект та проведіть факультативні заняття з краєзнавства.

8. Розробіть календар спостережень за погодою для учнів молодших класів, організуйте його ведення.

9. Запропонуйте власний варіант календаря фенологічних спостережень, започаткуйте його ведення в школі, якщо він не вівся раніше.

10. Створіть географічну базу даних, яка б містила краєзнавчі об'єкти рідного краю і запропонуйте варіанти її використання у навчальному процесі.

11. Розробіть маршрут пішохідного походу рідним краєм для старшокласників.

12. Складіть маршрут одноденного походу по рідному краю для підлітків.

13. Підготуйте розробку прогулянки для молодших школярів.
14. Визначте зміст та маршрут краєзнавчої стежки для учнів.
15. Проведіть краєзнавчу екскурсію (за вибором).
16. Розробіть зміст туристсько-краєзнавчого зльоту.
17. Складіть план краєзнавчої роботи школи, класу.
18. Розробіть відповідно до плану краєзнавчої роботи класу сценарії позакласних заходів.
19. Складіть типовий план навчальних краєзнавчих екскурсій для учнів загальноосвітньої школи.
20. Запропонуйте цікаві проекти дидактичних посібників з краєзнавчої роботи і варіанти їх використання на уроках.
21. Підготуйте звіт про організовану вами краєзнавчу роботу в школі за час педагогічної практики. Продумайте варіант його представлення на звітній конференції.

Завдання для польової практики:

Мета: поглиблення і закріплення теоретичних знань, формування професійно необхідних вмінь і навичок та набуття досвіду практичної діяльності.

1. Провести окомірну зйомку найбільш характерної ділянки вододілу (загальна характеристика досліджуваної території, переважаючі форми рельєфу, напрямок нахилу земної поверхні тощо).
2. Виміряти відносну висоту місцевості (визначити висоту пагорбу, глибину врізання річки, балки або яру) за допомогою нівеліру.
3. Методом спостереження дослідити вплив екзогенних процесів на рельєф (виміряти глибину та довжину яру, визначити швидкість його росту шляхом встановлення реперів у його верхівці восени і навесні).
4. Проаналізувати вплив господарської діяльності на інтенсивність прояву ерозійних процесів досліджуваної території.
5. Вивчити та оцінити антропогенні форми рельєфу (відвали відпрацьованих гірських порід, кар'єрів, канами, насипи тощо), оцінити їх роль

у геоморфологічному комплексі та вплив на природні процеси (поверхневий стік, швидкість ерозії тощо).

6. Проаналізувати ступінь антропогенного впливу на компоненти природного комплексу досліджуваної території.

7. Дослідити вплив переважаючих форм рельєфу на господарську діяльність регіону.

8. Здійснити комплексне дослідження р. Інгулець (визначити швидкість течії, її глибину та ширину, витрати води, форму річкової долини, основні характеристики водної маси, ступінь і джерело забруднення).

9. Дослідити й описати будь-яку ділянку (на вибір) р. Саксагань (рельєф, характер гірських порід, які складають берег, форма річкової долини, характер схилів, конусів виносу, характеристики водної маси: температура, колір, смак, запах, прозорість, наявність домішок; переважаюча рослинність, ступінь забрудненості річки та його характер, господарське значення тощо).

10. Скласти характеристику долини річки (форма, симетрія, асиметрія, глибина вирізу долини, висота та ширина терас, ступінь меандрування русла тощо).

11. Побудувати поперечний профіль річкової долини р. Інгулець.

12. Використовуючи дані місцевої метеостанції та результати власних метеоспостережень з'ясувати залежність основних метеорологічних показників від впливу промислових підприємств.

13. Дослідити вплив господарської діяльності на стан атмосферного повітря регіону (обсяги викидів промислових підприємств, вплив панівних вітрів на їх перенесення та поширення тощо).

14. Визначити основні джерела атмосферного забруднення, їх характер та обсяги.

15. Вивчити й проаналізувати зміст геологічної діяльності людей в районі польової практики (шахти, кар'єри, розорення земель, випас худоби тощо).

16. Провести метеоспостереження (вид сонячної радіації, температура повітря, хмарність, сила і напрямок вітру). Скласти прогноз на найближчу добу.

17. Дослідити взаємозв'язок таких компонентів природного комплексу як рослинність та рельєф (показати залежність рослинності від рельєфу, експозиції схилів, зволоженості, ґрунту тощо).

18. Побудувати геоботанічний профіль схилу річки Саксагань.

19. Скласти характеристику рослинного покриву досліджуваної території, зазначити переважаючі рослинні угруповання.

20. Зібрати гербарій найбільш поширених рослин різних районів проходження польової практики.

21. Дослідити взаємозв'язок та довести взаємообумовленість між такими компонентами природного комплексу як ґрунти, материнська порода, рельєф, умови зволоження та рослинність.

22. Описати рослинний покрив на закладених ботанічних площадках.

Тематика курсових робіт

1. Формування екологічної культури школярів засобами краєзнавчої роботи.
2. Краєзнавчий принцип та шляхи його реалізації під час вивчення географії.

3. Шляхи використання краєзнавчого матеріалу у процесі вивчення біології.

4. Організація позакласної краєзнавчої роботи з молодшими школярами.

5. Позакласна краєзнавча робота з підлітками.

6. Природоохоронна діяльність школярів як основа виховання почуття патріотизму.

7. Краєзнавчі екскурсії як форма екологічного виховання.

8. Формування громадянських почуттів учнів засобами шкільного краєзнавства.

9. Розвиток пізнавального інтересу учнів у процесі вивчення природи рідного краю.

10. Фенологічні спостереження як метод розвитку самостійності учнів.

11. Формування творчої активності учнів засобами краєзнавчої діяльності.

Орієнтовні теми кваліфікаційних робіт:

1. „Об’єкти туристсько-краєзнавчої роботи Криворізького району та їх використання при вивченні географії рідного краю”.
2. „Територіальна організація сільського господарства Криворізького району Дніпропетровської області”.
3. „Національний склад населення м. Кривого Рогу та формування етнографічних знань учнів на уроках економічної та соціальної географії України”.
4. „Еколого-географічний аналіз Криворізького району та використання матеріалів дослідження при вивченні природи рідного краю”.
5. „Географія мобільного зв’язку Кривого Рогу та його вивчення в загальноосвітній школі”.
6. „Розвиток туризму на території України як одна з передумов поглиблення знань учнів з регіональної фізичної географії”.
7. „Географія маршрутів з пішогодного туризму територією Дніпропетровської області і їх використання для підвищення пізнавального інтересу учнів до природничих наук”.
8. „Історія антропогенної трансформації представників фауни Дніпропетровської області”.
9. „Географія сфери послуг Кривого Рогу та її вивчення у курсі шкільної географії”.
10. „Природно-ресурсний потенціал степових ландшафтів Дніпропетровщини”.
11. „Проблеми геоекології Кривбасу”.
12. „Організація фенологічних спостережень зі школярами (на прикладі місцевого матеріалу) ”.
13. „Особливості природних умов та типи землекористування Дніпропетровщини”.
14. „Оцінка природного потенціалу Дніпропетровської області” тощо.

Додаток А

Методика проведення ділової гри

„Модель випускника педагогічного вузу готового до краєзнавчої роботи”

(за методикою Т.М. Хлебнікової, адаптованої до специфіки краєзнавчої роботи)

Мета: створення описової моделі учителя, готового до краєзнавчої роботи з учнями.

Завдання:

- 1) активне засвоєння компонентів готовності випускника педагогічного ВНЗ до проведення краєзнавчої роботи з учнями;
- 2) зняття комунікативного бар'єру, страху самостійної дії та небажаних емоцій під час роботи з дітьми;
- 3) відпрацювання навичок ефективної групової роботи;
- 4) розвиток творчого мислення.

Проведення гри відбувається поетапно:

1. Підготовчий етап. Передбачається підготовка рукописної газети „Портрет випускника ВНЗ, готового до краєзнавчої роботи”. На початку підготовки газети викладач ставить перед студентами питання: „Закінчивши педагогічний ВНЗ випускник природничо-географічного факультету повинен приступити до самостійної діяльності, яка передбачає і проведення краєзнавчої роботи з учнями. Які саме якості потрібно мати випускнику вищої школи для успішного здійснення краєзнавчої роботи у самостійній професійній діяльності? Напишіть, що Ви думаєте з цього приводу?” Свої відповіді майбутні учителі записують на вільному місці.

2. Інструктаж гравців. Учасниками гри є студенти. Ведучий у вступному слові нагадує гравцям технологію проведення ділових ігор, принципи й прийомами групової роботи, знайомить з рольовим розподілом учасників гри. На цьому етапі ведучий поділяє студентів на групи.

3. Хід проведення ділової гри. Загальну кількість студентів треба розділити на декілька груп. Кожна група в процесі роботи розробляє свій напрям роботи, потім відбувається об'єднання продуктів праці. Результатом гри повинна стати модель випускника, на якій повинні бути представлені його якості:

- краєзнавча спрямованість;
- професійна компетентність;
- професійно-необхідні особистісні якості;
- самооцінка рівня готовності.

I етап. Установка. Повідомляється проблема, обговорюються моменти, які розв'язуються, визначається регламент.

II етап. Робота в групі. Проводиться робота зі змістом кожного напряму моделі. Здійснюється рольовий розподіл у групі, у роботі використовується наукова література, інформація з журналів і газет, власний досвід.

III етап. Сирий продукт. Кожна група представляє свої уявлення „сирого продукту”. Відбувається перероблення продукту через питання на розуміння від інших груп і ведучого, через корекцію ідей. Ведучий пропонує упорядкувати обрані компоненти за ступенем значущості.

IV етап. Представлення моделі випускника. Відбувається дискусія, оформлення продукту та представлення моделі випускника. Кожна група проводить захист свого продукту, шляхом бесіди відбувається корекція продукту. Результат оформляється наочно на дошці у вигляді квітки, у центрі якої символічне зображення майбутнього вчителя, навколо – якості, властиві випускнику.

V етап. Підсумковий. Підводяться підсумки та оцінюються досягнення кожного члена студентської групи.

Додаток Б

Фрагмент уроку на тему „Вологість повітря. Хмарність”

(студентка-практикантка Наталя В., IV курс)

Учитель: Дорогі діти! Сьогодні в нас незвичайний урок, ми спробуємо з вами дізнатися, що ж таке „вологість повітря та хмарність” не з підручників чи довідників, а нетрадиційним шляхом. З’ясуємо сутність цих понять, вирушивши в подорож нашим рідним містом Кривим Рогом. А надзвичайною наша подорож є ще й тому, що відправимось ми з вами в подорож за хмаринкою. Готові? Тож вирушаємо!

Розповідь учителя: „Ця хмаринка була особливою. І хоча вона і утворилась в результаті випаровування, як і всі інші, але все-таки дечим вона відрізнялась. Ну хоча б тим, що їй випала честь народитися в місті Кривий Ріг – найдовшому місті Європи, великому металургійному гіганті. Будемо кликати її просто – Хмарка. Так от, Хмарка часто спостерігала, як інші дорослі хмари допомагали всьому живому. І тоді вона подумала: „Невже я нікому не потрібна? Слід помандрувати містом, може кому-небудь знадоблюсь”. І ось так наша героїня вирушила в подорож: минула шахту, відвал, але понад усе її вразив затоплений кар’єр, який давно вже припинив видобуток залізної руди. Тепер на його дні розливалось чудне озеро, яке мало зелений колір. Хмарка здивувалась, адже біля Кресівського водосховища, де вона народилась, вода була прозора, і тільки глибина робила її темною, але аж ніяк не зеленою. „Чому в тебе такий дивний колір?” – запитала Хмаринка. А озеро їй відповіло, що на відміну від інших водоймищ, воно є домівкою для синьо-зелених водоростей, а тому й колір у нього відповідний.

Трохи потеревенивши з озерцем, підживившись його випарами, Хмарка полетіла далі в пошуках пригод, і, не забувайте, вона шукала можливості, стати для когось корисною! Пролетівши над балками, ярами та річкою, наша мандрівниця вилетіла до 95-го кварталу, але злякавшись великого скупчення людей, машин і будівель вирішила швидше сховатись у тихіше місце. Ця думка привела її туди, де немає машин, де тільки вітер, тваринки й пташки порушують

спокій. Та щось їй підказувало – відлети на декілька метрів убік – і ти знов почувеш гомін, і ти знов побачиш натовп. На цей раз той натовп виявився дуже цікаво вдягнений: на головах у них були каски, а в руках металеві знаряддя, на одній з будівель, яка височіла з-поміж інших було написано Арселор Міттал і ще щось, та Хмарка не встигла розібрати, бо її увагу привернули величезні труби, з яких виринали подібні до неї хмарки, от тільки набагато темніші й брудніші. Мандрівниця зраділа, що знайшла собі друзів, вирішила до них підплисти, але ті, помітивши її, почали сміятись і кидатись пилом, з яких, як виявилось вони складались. Наша героїня злякалась і вирішила знов сховатись у тишу. Їй стало сумно: друзів не було, невже вона так і блукатиме містом і не знайде нікого, кому потрібна її допомога. Хмарка заплакала... „Дякую”, – раптом почула вона і здивувалась, але в ту ж мить угледіла в траві маленьку квіточку, яка знемагала від спеки. Від щастя, що все-таки знайшла своє призначення, Хмарка знов заплакала, але на цей раз від щастя...”

Додаток В

Самооцінка мотивів вибору спеціальності

Шановний студенте!

Відомо, що абітурієнти вступають до ВНЗ з різних причин. Вам пропонується вибрати зі списку саме ті причини, які вплинули на Ваш вибір природничо-географічного факультету. Проставте, будь ласка, напроти кожної з причин цифру у порядку значимості для Вас. Напроти тих, які не віддзеркалюють Вашу думку, поставте „0”.

Причини, що вплинули на вибір професії	Рангове місце
Любов до рідного краю та можливість продовжити зайняття краєзнавчою роботою і туризмом	
Бажання навчати та виховувати дітей засобами краєзнавства	
Позитивне ставлення й інтерес до краєзнавчого аспекту педагогічної діяльності	
Можливість самореалізації під час краєзнавчої роботи	
Любов до дітей, можливість отримання задоволення від постійного спілкування з ними	
Усвідомлення у себе педагогічних здібностей	
Можливість матеріального забезпечення та просування по службі	
Сімейні традиції	
Бажання отримати вищу освіту	
Випадкові обставини	

Нагадуємо Вам, що в основу цієї методики покладено концепцію внутрішньої та зовнішньої мотивації. Під час обробки результатів слід підрахувати показники краєзнавчої спрямованості (КС), часткової краєзнавчої спрямованості (ЧКС) та відсутності краєзнавчої спрямованості (ВКС) відповідно до наступних ключів:

$$КС = \frac{\text{оцінка П.1} + \text{оцінка П.2} + \text{оцінка П.3}}{3},$$

$$ЧКС = \frac{\text{оцінка П.4} + \text{оцінка П.5} + \text{оцінка П.6}}{3},$$

$$ВКС = \frac{\text{оцінка П.7} + \text{оцінка П.8} + \text{оцінка П.9} + \text{оцінка П.10}}{4},$$

де КС – група мотивів, які містять краєзнавчу спрямованість;

ЧКС – група мотивів, які містять часткову краєзнавчу спрямованість;

ВКС – група мотивів, які не містять краєзнавчої спрямованості;

оцінка-1 – оцінка-10 – рангове місце мотиву відповідно до таблиці.

На основі отриманих результатів визначався мотиваційний комплекс особистості, тобто тип співвідношення трьох груп мотивів: КС, ЧКС та ВКС. До найбільш оптимальних мотиваційних комплексів слід віднести співвідношення $КС > ЧКС > ВКС$ та $КС = ЧКС > ВКС$. Найгіршим мотиваційним комплексом є тип $ВКС > ЧКС > КС$.

Додаток Г

Оціночний лист особистісних характеристик, необхідних учителю-краєзнавцю для майбутньої професії

Шановні студенти!

Прочитайте наведені нижче характеристики особистості і дайте оцінку їх наявності у вас за п'ятибальною шкалою.

Характеристики особистості	Критерії оцінювання					оцінка викладачів
	так, володію (5)	мабуть, володію (4)	важко сказати (3)	мабуть, не володію (2)	ні, не володію (1)	
Любов до рідного краю						
Інтерес до краєзнавчої роботи						
Дбайливе ставлення до природи						
Любов до дітей						
Ініціативність						
Допитливість						
Абстрактно-логічне мислення						
Активність						
Широка освіченість						
Працьовитість						
Самовладання						
Самоконтроль						
Цілеспрямованість						
Вимогливість						
Витримка						
Відповідальність						
Самооцінка						
Уміння керувати іншими						
Уміння спілкуватися						
Спостережливість						
Висока працездатність						

Дякуємо Вам за відвертість суджень та участь у дослідженні!

Додаток Д

Бланк методики вивчення самооцінки за допомогою ранжирування (на основі модифікації методики А. Реана)

Шановні студенти!

Вам необхідно у лівій колонці („Ідеал”) визначити рангове місце (від 1 до 20 балів) перелічених характеристик особистості, необхідних для проведення краєзнавчої роботи. У правій колонці („Я”) проставте бали по відношенню до себе.

Ідеал	Характеристики	„Я”	Різниця	
			<i>d</i>	
	Краєзнавча спрямованість			
	Інтерес до краєзнавчої роботи			
	Позитивне ставлення до обраного фаху			
	Володіння професійно значущими (краєзнавчими) знаннями			
	Сформованість краєзнавчих умінь			
	Усвідомлення значимості краєзнавчої роботи			
	Любов до рідного краю			
	Дбайливе ставлення до природи			
	Ініціативність			
	Допитливість			
	Цілеспрямованість			
	Широка освіченість			
	Спостережливість			
	Життєрадісність			
	Комунікативність			
	Самоконтроль			
	Витримка та самовладання			
	Емоційне ставлення до суб’єкта (учня), об’єкта (педагогічного процесу) та способу діяльності (краєзнавчої роботи)			
	Прагнення навчати учнів засобами краєзнавства, передавати їм свій досвід			
	Уміння оцінити результати краєзнавчої роботи			
	Самооцінка рівня краєзнавчої готовності			

Аналіз результатів: після того як у лівій колонці („Ідеал”) Ви поставили рангову кількість балів від 1 до 20 в залежності від того в якій мірі вони необхідні, на Вашу думку, вчителів для здійснення краєзнавчої роботи, а у правій колонці („Я”) ранжували їх по відношення до себе, визначте різницю (d), між бажаним та реальним рівнями кожної характеристики і піднесіть її до квадрату (d^2). Далі підрахуйте суму квадратів $\sum d^2$ і за формулою, наведеною нижче, визначте коефіцієнт кореляції.

$$r = 1 - 0,00075 \sum d^2$$

Чим ближчий коефіцієнт до 1 (від 0,7 до 1,0), тим вища самооцінка, і навпаки. Про адекватну самооцінку свідчить коефіцієнт від 0,4 до 0,6.

Додаток Е

Методика проведення краєзнавчо-педагогічного волейболу.

Методика проведення даної форми контролю знань включає наступні етапи: організаційний, технологічний та підсумковий.

Під час організаційного етапу (I) викладач пояснює правила педагогічного волейболу та здійснює розподіл групи на декілька команд.

II. Технологічний етап включає власне проведення волейболу.

Ведучий, роль якого може виконувати як викладач так і студент, отримує право першим задати фронтальне запитання, спрямоване на виявлення рівня теоретичних знань студентів. Команда, яка першою дає правильну відповідь, задає запитання команді суперників. У випадку правильної відповіді їй зараховується один бал і надається право задати зворотне запитання на виявлення рівня знань з теми. За умови неправильної відповіді право запитання залишається за тією ж командою, яка задавала питання. Під час відповідей, якщо студент невпевнений у відповіді, або не має правильного варіанта, дозволяється зробити пас члену своєї команди. Результативність даної форми роботи залежить від того, наскільки злагоджено буде працювати команда і наскільки успішно будуть реалізовані принципи поваги, толерантного ставлення один до одного, педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості.

III. Підсумковий етап. На цьому етапі відбувається підведення підсумків, групове обговорення результатів співпраці, позиції та ступеня активності кожного члена команди, виставляються оцінки. Аналізуються переваги та недоліки, які мали місце під час проведення волейболу.

Зміст

Вступ

Тематичний план лекцій та лабораторних занять спецкурсу
„Організація краєзнавчої роботи в школі”
Зміст спецкурсу

Лекційний курс

Практичний курс:

Краєзнавчі ідеї у поглядах зарубіжних та вітчизняних учених

Ознайомлення з передовим педагогічним досвідом організації
краєзнавчої роботи в школі

Психолого-педагогічні основи організації краєзнавчої роботи з учнями
різних вікових категорій

Використання краєзнавчого матеріалу в процесі вивчення географії

Контрольна робота № 1

Характеристика основних форм позакласної роботи з краєзнавства та
методика їх проведення

Підведення підсумків краєзнавчої роботи

Методика вивчення природних краєзнавчих об'єктів

Методика вивчення господарства, населення, історії та культури
рідного краю

Контрольна робота № 2

Модель майбутнього педагога, готового до краєзнавчої роботи з
учнями

Підсумкове заняття. Захист краєзнавчих проєктів та проведення
краєзнавчо-педагогічний волейболу

Основні підходи до визначення результатів вивчення спецкурсу

Перелік тем для самостійного опрацювання

Завдання для різних видів практики

Тематика курсових робіт

Тематика кваліфікаційних робіт

Додатки

